

Мова як чинник консолідації сучасного українського суспільства у націю

Досвід людства протягом тисячоліть переконливо доводить, що мова об'єднує народи у нації і зміцнює державу. Занепадає мова – зникає і нація. Коли ж мова стає авторитетною, перспективною, необхідною і вживається, насамперед, національною елітою, сильною і високорозвиненою стає як нація, так і держава. Мова без своєї держави беззахисна і згасає. Держава без своєї мови втрачає істотні ознаки суверенітету – культурного та інформаційного, зрештою засадничо-ідеологічного. Сьогодні навіть потужні англійські держави дбають про свій *мовний суверенітет*. Адже зайве будувати й охороняти ворота там, де межу не визначає навіть поламаний тин.

Відродження та впровадження державної мови в незалежній Україні стикається з безліччю проблем та перешкод. А тому вплив мовного фактора на процес згуртування нації не є таким простим, як може здатися на перший погляд. Він має чимало аспектів і вимірів, найважливіші з яких ми тут бодай коротко спробуємо осмислити.

По-перше, треба чітко встановити, яким є **механізм** цього впливу. Історичні приклади показують, що ефективно спрацьовує сила *авторитету*. Причому впливає як *авторитет влади*, так і *інтелектуальний авторитет*. Зокрема, Л.Булаховський вважав, що саме авторитет єдиної літературної мови, створеної і впровадженої верхівкою суспільства, зіграв вирішальну роль при консолідації німців у націю у 19-му та 20-му століттях. Цей же чинник об'єднав у нації італійців та французів (1). Чеський політолог М.Грох, а за ним і український сучасний філософ І.Пасько, аналізуючи процес формування західнослов'янських націй, переконливо доводять, що воно завдячує насамперед підняттю народної розмовної мови до рівня літературної, охоплення нею сфер політики, економіки, права, науки тощо. І в цих землях авторитетну літературну мову також творив невеликий загін національно свідомої еліти, а впроваджувала її владно жменька еліти політичної (2). На виняткове інтеграційне значення саме високорозвинутої мови вказував і Е.Ренан (3).

Але сила авторитету, владного чи інтелектуального, вочевидь, діє найефективніше тоді, коли цьому сприяють настрої широких мас суспільства. Французький дослідник початку 20 століття А.Мейє особливої ваги надавав чиннику *корисності мови* (4). Приміром, за останніми опитуваннями у школах Москви близько чверті всіх учнів віддає перевагу англійській мові перед російською. Саме корисністю російської як засобу для широкого спілкування, передачі та отримання інформації значною мірою пояснюється те, що вона зараз поширена в країнах пострадянського простору. І вона такою тут залишиться тривалий час, аж поки у цій ролі її не витіснять англійська і почасти місцеві корінні. Втім, при оцінці декларованих інтересів, особистих чи загальних, слід зважати на те, що вони можуть бути вузько усвідомленими або й ілюзорними. Така вже людська природа, що ми часто переоцінюємо одні вигоди і не бачимо інших, у чомусь перебільшуємо переваги чужого над своїм чи навпаки, навіть завжди до кінця певні того, що нам треба і чого ми прагнемо...

Отже, є очевидним, що еліта має непересічне значення для приведення в дію чинника мовної консолідації і що методи впровадження української чи будь-якої мови шляхом закликів, умовлянь, звинувачень і тому подібного емоційного тиску в душі деяких сучасних українських громадських і політичних організацій (згадаймо хоча б "Просвіту" П.Мовчана – радикальне крило націонал-демократії) абсолютно хибні. Натомість вельми дієвими і корисними є методи *реального підвищення авторитету мови* і створення таких умов чи передумов, за яких українською мовою говорити було б просто *необхідно*, а знати її – корисно для кар'єри, інформаційного обміну, праці на комп'ютері тощо. Таку атмосферу доцільно культивувати передусім на Сході й Півдні України.

По-друге, треба розкрити **складові авторитету** мови як феномена. Найкраще цей аналіз провадити з опорою на функції мови (2). Якими ж є особливості функціонування української мови, ті її переваги, які обумовлюють або можуть обумовити її авторитет? Зрозуміло, що без таких переваг про авторитет чи корисність мови годі й говорити.

Отже, перша і найголовніша функція мови – *комунікативна*. Тут ми зразу мусимо засвідчити цілу низку слабкостей нашої мови, яка, на жаль, не виконує повноцінно цієї функції у науці, техніці, на виробництві, у ділових стосунках, в освіті та інших сферах, де чимало залежить від порозуміння між людьми. Тому конче необхідним є зосередження уваги у першу чергу української еліти на необхідності суттєвих зрушень на цій ділянці відразу у багатьох галузевих напрямках. Саме еліта, а не люмпен-галасуни, спроможна розсунути межі обшарів функціонування української мови. І насамперед тут відчувається гостра потреба в національно свідомій технічній еліті. Вона, до речі, сама повинна переконатися у корисності такого подвижницького заходу, як перехід науки, техніки, виробництва на українську мову.

– Чому, – запитує дехто, – не на англійську? – Своя мова корисна вже тому, що вона дає відчуття *соціальної гармонії*, тобто єдності, неподільності й цілісності соціального організму як середовища, у якому територіальне й станове (стратове) розмаїття у найтонших своїх проявах має спільний орудний засіб для взаємозв'язку й ефективної взаємодії. Це, зрештою, і є почуттям комфорту, без якого цілий народ відчувається чужинцем на своїй землі і обплывує все поза стінами свого гнізда, починаючи зі сходів і ліфтів свого ж будинку.

Перш ніж адміністративно насаджувати свою мову і силоміць нею гуртувати загал у єдність, що може викликати спротив (природний спротив – попри імператив історичної справедливості, тобто незважаючи на всі права корінної мови на своїй землі), треба сформулювати таку національну еліту, яка своїм саморозвитком здатна буде зробити прорив до української мови, піднісши її до відповідного рівня у кожній спеціальності й галузі.

Таким чином, треба починати не з прямого “впровадження української” в російськомовних регіонах Сходу і Півдня, як дехто наївно вважає за найперший обов’язок влади, пробуючи водночас досягти цього безрезультатною пропагандою та агітацією, а з *формування національної еліти*, яка забезпечить успіх цього процесу. Без такої еліти помітних зрушень годі й чекати.

Друга функція мови – *пізнавальна* (гносеологічна, мислетворча). Чимало блискучих українських учених від Памви Беринди до Івана Пулюя й авторів української “Енциклопедії кібернетики” однозначно показали повноцінність нашої мови при виконанні нею цієї функції. Але консолідуючою для українського суспільства вона у значно повнішій мірі може виявити себе лише тоді, коли цілком реалізується комунікативна функція, з якою їй суджено бути у парі. Адже відкриття для себе – це тільки школа, тоді як справжня наука є відкриттям для всіх.

Тут знову постає питання: чому ж не робити ці відкриття англійською, котра чимдалі більше заявляє про себе у функції міжнародної латини? Проте факт публікації великої кількості наукових праць англійською зосім не означає, що усі студії проведено, тобто, що дослідник мислив саме цією мовою. Якраз навпаки: як у школі, так і в науці кожен пізнає світ через рідну мову, а другу, третю і т.д. використовує здебільшого для перекладу наслідків свого (чи чийогось) пізнання, тобто у функції спілкування (як “транспортну”, або, як кажуть лінгвісти, *веікуляру*). Прикметно, що в навчальних методиках термін “іноземна мова” усе більше поступається конкуренту “друга мова”, що є, по суті, визнанням світової тенденції до поліглотизму і диференціації функцій та спеціалізації мов “другої” і рідної – “материнської”.

Рідна мова у функції пізнання є незамінною.

Експресивна функція мови – та, що дає можливість “побачити” внутрішній світ індивіда. “Говори і я тебе побачу”, – стверджували мудреці античності (5). Тут наша мова має безперечні переваги. Інколи російськомовний плебс (та й не тільки такий), надто пролетаріат у первісному й істинному значенні цього слова, коли чує поряд з “*platt-russisch*” донбаського зразка вишукану українську мову, аж закипає від того, що відчуває свою неповноцінність, ущербність. Ще б пак! Його обійдено освітою, обділено, духовно обкрадено, приземлено й принижено. Усякий мав нагоду спостерігати в Україні це хоча б раз. Той же плебс скоріше за все пошле своїх дітей вчитися досконалої української, якщо підняти його освітній рівень хоч трохи вище звичайного і традиційного для багатьох робітничих районів “міцного сленгу”, викоханого у лоні російської мови, і показати *вигідність* знання корінної державної мови. Щоправда, і для ширшої реалізації експресивної функції української мови так само потрібна самобутня національна, а не безлика зденационалізована еліта. А такої досить мало на Сході і Півдні.

Етична функція. Цю функцію серед інших вирізняє чимало мовознавців. Етичність мови полягає вже у самому *виборі* мови для конкретного випадку спілкування. Ввічливим вважається вибір мови свого співбесідника, однак дотримати цього правила можуть хіба що найосвіченіші поліглоти з вершків суспільства. У дипломатії, приміром, установлено цілком протилежний протокол: тут ввічливою є мова у представничій ролі. Завойовник завжди силою насаджував свою мову, винятки тут надзвичайно рідкісні (приміром, Велике Князівство Литовське) і пояснюються значно вищою стадією культурного розвитку завойованого народу. Скрізь і завжди було прийнято наслідувати питомий голос землі, на яку ступаєш з добром і миром.

Авторитет мови, безумовно, зв’язаний з усталеними формулами етикету і модою на поведінку. Прикметно, що *пошання множина* (“баба казали, що тітка приходили”) стала у нас ознакою майже виключно сільської мови, водночас запозичення типу *Салют! Чао! Хелло! Честь! Гуд бай! Пардон!* характерні для міського середовища. Ще більш прикметно те, що українська мова виявляє дивовижний імунітет проти засвоєння російської матірщини, яка має тюркське походження. Навіть ті з українців, хто вкраплює в свій ідіолект російську лайку, відчувають і визнають, що вона чужа й українській мові не надається. Очевидно, що таке неприйняття пояснюється відмінностями історичного розвитку, що спричинилися до вироблення стійкого національного менталітету. Тут безмежне поле для інтелектуальної і виховної роботи. Звертання, форми ввічливості, інші етичні формули мають у немолодій українській мові глибоку мотивацію, тим-то вони варті пильнішої уваги дослідників і вчителів. Варто, приміром, замислитися над тим, чому українці, вітаючися, бажають зустрічному *доброго здоров’я*, зокрема, у відповідь на “Добрый день!” І пояснити, чому відповідь повтором (“Добрідень” на “Добрідень”) є порушенням етнічної логіки й традиції, а обрубок “Добрый!” – просто неввічливим цинізмом. Безумовно, українська мова має неабиякі потенції для того, щоб асоціюватися з авторитетним типом поведінки.

Ідентифікативна функція української мови запрацює на згуртування нації тоді, коли стане престижно бути українцем, тобто, коли відійдуть у минуле всі елементи іміджу меншовартості, як нав’язані нам колоніальним правлінням, так і культивовані у собі без сторонньої “допомоги”. Ясна річ, набуття національної гідності залежить від цілої низки економічних, соціальних, політичних, освітницьких чинників. Проте й зараз українство має виграшні риси національної вдачі і може пишатися багатьма героїчними сторінками своєї унікальної історії, своїм достойним виходом на міжнародну арену. Світ уже ідентифікує наших олімпійських переможців в Атланті 1996 року саме як українців, попри те, що імена їхні було транскрибовано англійською на іграх через російську згідно з приписами таємної інструкції Головліту СРСР (6), а самі вони дають інтерв’ю офіційною мовою іншої держави. Залишається і нам удома тісніше пов’язати спортивну честь з національною гідністю.

Обнадійливим є й успіх на міжнародній сцені наших митців, особливо співаків. Та й у Криму останні фестивалі української пісні перевершили усі сподівання. Навіть розкиданих по обширах колишніх Російської імперії та СРСР українців, уже й зрусифікованих, упізнавали по пісні. Прийнято вважати, що пісня є останнім форпостом мови. Але вона може бути й аванпостом чи авангардом тієї чи іншої мови, про що свідчить спалах інтересу до її вивчення, надто з боку молоді, спричинений популярністю співака, що є її носієм, а отже, і пропагандистом. Звичайно, представничі якості української пісні, як і художньої літератури, мають особливу вагу у сув'язі з естетичною і експресивною функціями слова.

Ми, навіть не знаючи мови іноземця, звично визначаємо за її звучанням, з якої він країни: Польщі чи Румунії, Італії чи Грузії, Болгарії чи Японії. Складніше з мовами світовими або такими, що є національними у двох-трьох країнах. Ми ще можемо за вимовою відрізнити американця від британця, проте канадця з австралійцем сплутаємо напевне. Проте всередині мовного ареалу (англійського, французького, іспанського, німецького, португальського, арабського) його представники прекрасно ідентифікують одне одного за територіальним варіантом мови чи за діалектом, тобто визначають не лише громадянство, а й належність до місцевості. Ми в Україні можемо (а якби школа прищеплювала цю корисну навичку, то могли б краще) відрізнити полтавчанина від подоляка і поліщука від галичанина, а проте на державному рівні, як свідчить російськомовність деяких наших послів та мандрівних нардепів, – хай закордон і не вловлює їхнього українського акценту, – ще не усвідомили сповна, що опіка своєю мовою є складником міжнародного авторитету і що *знання української мови є ознакою українського громадянства*.

Естетична функція української мови не зводиться, звичайно, до її милозвучності, пісенності, вокалізму, потенцій гармонійного суголосся, тобто до її звукової краси, котра навіть у поезії виникає тільки від поєднання з музикою значень. Так само логічна вишуканість граматичних структур або етимологічна глибина і смисломісткість слів, їх точність, влучність, синонімічне розмаїття, варіативна гнучкість тощо у нашій чи в будь-якій відшліфованій віками мові *самі по собі* можуть викликати евристичне захоплення й естетичні почуття хіба що у лінгвістів чи при опануванні (навчанні) мови. Істинна ж естетична функція мови полягає у її здатності творити художні образи, тобто це функція *художня* і їй відповідає цілий розгалужений на роди і жанри функціональний стиль – художній.

Тут треба тверезо оцінити сучасні естетичні смаки і потенціал не лише власне української літератури, але й українських перекладів зарубіжної класики, оскільки художні переклади належать тій мові, літературі, культурі чи нації, запиту якої їх спричиняють і проблеми якої вони розв'язують. Ця тема заслуговує на окрему розмову. Втім, читач може сам виставити тут оцінки залежно від того, піде він в академічну бібліотеку чи на книжковий ринок. При цьому не зайве йому буде пам'ятати, що не лише мови, а й поняття краси та духовності еднають й урізноманітнюють людей, зокрема й за національною ознакою, і що вони так само не даються зроду.

У своїй *культуроносній* функції українська мова здатна виконати консолідаційну роль для сучасної української нації, якщо її розуміти як нову політичну націю. Бо етнічний грек, попри те, що він живе в Україні, все ж залишається носієм грецької культури, росіянин – російської, поляк – польської, угорець – угорської і т.д. Проте саме українське середовище – не лише культурне чи соціальне, а навіть природа, клімат, ландшафт – накладає відбиток на етнічність і мову меншин. Це не той грек, що в Греції, не той росіянин, що в Росії, не той поляк, що в Польщі, не той угорець, що в Угорщині. У цьому сенсі хіба що кримському татарині нема з ким себе порівнювати, однак його специфіка якраз і полягає в тому, що, повернувшись до Криму, він бачить, що з українською мовою і культурою тут так само суцільно, як і там, де він був. Проблема ще й у тім, що, скажімо, частина болгар, молдаван чи поляків з представниками інших етнічних груп, а то й між собою спілкується українською мовою, тоді як інша частина – російською, а таке розмежування всередині етнічної групи, де кимось і рідна мова призабута, і місцева не засвоєна, не йде на користь ані етносу, ані нації і державі, де українська культура належить усім меншинам по праву громадянства і виступає як консолідуюча. Надзавдання полягає в тому, щоб не створити всеперетоплюючого “українського котла” на кшталт імперського російського чи радянського, де панувала політика національного оскоплення й етноциду. За умови міцної громадянської єдності етнічно розмаїта мала країна має неабиякі переваги над країною з великою територією і численним, але асимільованим населенням. Діалектика розвитку полягає в тому, що запорукою громадянської єдності є не прокрустова нівеляція, а органічна взаємодія етнічних чинників, котра просто немислима без різноманітності у межах цілості. Позиція “ми в Україні всі українці” виграшна для згуртування політичної нації у тому розумінні, що кожному гарантується свобода його етнічного самовираження. Подібна атмосфера розкутості панує в Америці, де всі – американці, але кожен пам'ятає своє, здебільшого заокеанське, коріння. Різниця у тому, що етнічні українці живуть на своїй споконвічній землі і є у себе вдома більшістю, їм не доводиться звідкільсь пересаджувати своє коріння і тим самим суттєво видозмінюватися. Проте і для них перехід української мови чи культури з стану етнічної в ранг державної та інтегруючої таїть небезпеку втратити (бодай частково, але істотно) свою національну самобутність. По-перше, офіційна мова і культура можуть віддалятися від народних джерел і насаджуватися замість них. По-друге, всяка спроба насильної українізації неминуче обернеться вихолощенням своєрідності української духовності і перетворенням української мови (не тільки у середовищі етнічних меншин, а у більшості українського суспільства) у невиразне й мілке есперанто на штиб мови “нової історичної спільності” внухів-радянців.

В Україні, однак, з огляду на те, що упродовж життя багатьох поколінь було здійснено широкомасштабне, всепроникаюче і надзвичайно глибоке її духовне нищення, взагалі особливо слабкий ґрунт для тривоги про насильницьку українізацію і шум з приводу неї можуть здіймати лише політичні забіяки. Бульдозер русифікації зруйнував тут усе до основ, і галасувати з приводу *відродження* традицій, мовної і культурної *відбудови* можуть лише ті, хто упевнений, що саме тим бульдозером, якому випадало трансформуватися тільки в танк і якому годиться іржавіти на

звалищі історії, і справді можна зводити щось на геть сплюндрованій ним землі. Суть же нашої державної політики має бути в тому, щоб *повернути* Україні відібране і ним заповнити штучно утворений культурний вакуум, який без продуманих і цілеспрямованих зусиль сам собою заповнюється усіляким мотлохом (чужим низькопробним читивом, відео, зомбуючою рекламою і т.п.). Українець в Україні повинен не лише називатися, а сповна *бути* українцем, білорус – білорусом, єврей – євреєм, росіянин – росіянином (це ілюзія, що він зараз є таким), гагауз – гагаузом і т.д. Тільки культурно повноцінні громадяни можуть творити українську націю.

Номінативна (термінотворча, називна) функція української мови поки що не спрацьовує на консолідацію українського народу. З одного боку, у нас є більш-менш усталена, відшліфована й унормована мова. Але у своїх ресурсах вона неповна, бо не охоплює номенклатури понять, вироблених світовою цивілізацією останнім часом у техніці, науці, виробництві, суспільно-економічних відносинах. Українське мовознавство свідоме цієї проблеми і посилено працює над укладанням галузевих термінологічних словників, проте загальної державної стратегії і програми впорядкування термінології Україна досі не має.

Крім того, певне мовне розшарування регіонів України, Сходу й Заходу, Півночі й Півдня може зберігатися і через діалекти, говори та говірки, тобто місцеві відмінності мови, і не лише у називній її функції, хоча назви чи не найбільше вагомі для порозуміння (баклажани – синенькі). Але у побуті така територіальна диференціація мови не спричиняє антагонізму у взаємини, а радше служить локалізації ідіолектів: говірка кожного мовця є його візитною карткою і місцевою пропискою. Штучне усереднення говірок непотрібне і недоцільне. Говірки, як відомо, збагачують мову. Більше того, у районних багатотиражках і в середніх школах є смисл культивувати говірку своєї місцевості, звичайно ж, за неодмінної умови засвоєння і поваги до літературної норми.

Українська мова, як і всяка інша, виконує функцію *нагромадження, поширення і збереження інформації*. Мова як тезаурус понять, образів і операцій вже сама по собі містить колосальну інформацію про людину і її світ, проте навіть мертві мови, як-от латина чи санскрит, не обмежуються роллю джерела знань про саму себе, *об'єктаваги*, а виступають у давніх текстах *засобом* збереження повідомлень про свій час і його творців. Цю функцію мова утримує і тоді, коли з неї зроблені переклади іншими мовами. Власне, переклад є могутнім рушієм розвитку мови, оскільки поряд з комунікативною і евристичною, він здійснює і цю функцію.

Не слід інформацію розуміти одновимірно як поняттєво-логічну. Оцінки й емоції, образи і стиль – це теж інформація, хоча й іншого роду. В СРСР не тільки умисно не впускали в українську мову Гегеля, Ньютона, Ейнштейна, Ф. де Соссюра та іншу наукову класику, але й ревно сліdkували, щоб український переклад світового поета, драматурга чи прозаїка не проскочив раніше російського перекладу і не мав конкурентноздатних тиражів у “республіці”. Більше того, для українців в Україні масовими тиражами у російських перекладах видавалися твори українських письменників і так само дублювалися російською мовою фільми українських режисерів – із заанімованих вуст героїв І.Миколайчука та Б.Ступки злітали рідні, легко вгадувані зором звуки і їх тут же виправляв чужий голос. На українство чинився грубий психологічний тиск. Штучно створювався вакуум, і той факт, що тепер його заповнює третьосортна американська маскавтура в російськомовній обгортці, не є лише проблемою змісту. Міною під авторитет мови є будь-яке посягання на її законні права на своїй споконвічній землі. Географічні карти України поширюються здебільшого “для гостей”, тож навіть в українськомовному виконанні маємо на Півдні *Южноукраїнськ*, а на Сіверському Дінці *Северодонецьк*. Про мову преси годі й говорити. В інформаційному просторі України активно здійснюється неоколоніальна політика. Звернімо увагу й на те, що український ринок заповнено російськомовними довідниками, зокрема про Україну. По суті, вони утримують мовну монополію, яку ніхто не взявся зламати ані перекладами, ані оригінальними українськомовними виданнями, котрі для читачів з українським паспортом чи атестатом зрілості (а українську мову в школах у нас вивчають усі) перекладу взагалі не потребують.

Отже, досліджений блок чинників, який пов'язаний з функціями мови, показує, що вони порізному впливають на процес консолідації українського суспільства у націю. Часто від опонентів України як національної держави і української мови як єдиної державної доводиться чути посилення на приклад багатомовної Швейцарії. Це, мовляв, стабільна країна, благополучна, процвітаюча, чому б і нам не запровадити офіційну двомовність? Справді, поміркуймо над цим.

У світі біля 150 держав, але близько 3 тисяч мов (за іншими даними – 5,5 тисяч). Тому тільки у 22 країнах проживає одномовне населення, а у решті країн панує багатомовність. Скажімо, в Індонезії налічується 838 мов, у Папуа – Новій Гвінеї – біля 850 мов, у Нігерії – 513 мов (5). Ясна річ, це не означає, що навіть у тих 22-х країнах дехто, крім рідної, не послуговується “другою” чи іноземною мовою, тим більше це не означає, що багатомовній Україні треба стати такою ж 23-ю одномовною.

Очевидно, що стабільність у полімовних і поліетнічних державах зберігається за таких умов:

1. Коли окремі етнічні елементи вже мають свої повноцінні національні держави. Приклад – та ж Швейцарія, де офіційними мовами, поряд з рето-романською, є німецька, французька й італійська. Існування Німеччини, Франції та Італії – повноцінних національних держав – є чинником не відцентровим, а доцентровим, який задовольняє інтереси етнічного самовияву і розвитку, підтримує їх баланс і стримує конгломерат від розпаду.

2. Коли багатомовність у державі дуже несиметрична – у ній є одна явно панівна мова (мова-лідер) і багато інших, котрі мають значно нижчий соціальний престиж. Саме така ситуація у більшості багатомовних країн. Серед них і Британія, Франція та Іспанія, що дали світові міжнародні мови.

У такому ж полінаціональному конгломераті, де є сильний, вже сформований географічно компактний етнос, який не має своєї національної держави, як правило, виникають конфлікти. За

прикладі можуть правити палестино-ізраїльська та курдська проблеми, чечено-російська війна, югославський вузол суперечностей.

Україна належить саме до цієї конфліктної групи етно-політичних систем з сильним українським етносом, який ще не має своєї повноцінної національної держави. Іншими сильними етносами в Україні є російський (точніше його частина, котру імперії для досягнення своєї мети не вдалося перетворити в “гомо советікус”) та, попри свою малочисельність, кримсько-татарський. Українське відродження, вочевидь, об’єктивно звукуватиме сферу вживання російської мови. Запорукою тривкої соціальної стабільності та економічного розквіту в Україні може бути тільки державність однієї мови – корінної української (при особливому статусі Криму). Офіційна двомовність означала б повний розвал і крах України як держави, що зрозуміла і Верховна Рада, приймаючи 1996 року Конституцію. Прикметно, навіть парадоксально, проте у тому й полягає діалектика розвитку, що таке високоофіційне виявлення волі зроблене *фактично* двомовним парламентом. Подобається це комусь чи ні, але практика суспільного розвитку свідчить на користь офіційної одномовності. Без неї ми будемо нестабільним, нетривким, а отже, й економічно неміцним псевдодержавним утворенням, у якому національні партії або їх об’єднання (проукраїнська і проросійська) постійно з’ясовуватимуть стосунки і “перетягуватимуть канат”, що, певна річ, тільки шкодитиме економічному поступові і громадянській злагоді (власне, й зараз дуже шкодить).

У Криму мовна проблема найскладніша. Дехто уперто не хоче зрозуміти того, що вона не є ані чисто мовною, ані суто кримською. Залюднений 350 тисячами після війни, Крим має сьогодні 2,6 млн. мешканців. Офіційна тримовність тут лише про людське око, хоча фальш тут очевидна кожному. Вже той факт, що 700 тисяч українців, платячі державі податки, не мають жодної державної української школи, а кримські татари між собою спілкуються російською, котра мала б посідати у таблиці про ранги почесне третє місце як виразник добросусідства, говорить сам за себе. Крим, по суті, залишається уламком СРСР.

З усього сказаного тут очевидно, що українська мова має ще одну і надзвичайно важливу функцію – державотворчу.

На закінчення наведемо деякі соціологічні дані, що ілюструють консолідуючу роль української мови вже у сьогоднішній Україні. Дослідження Ейна Бремера (7) показують, що більшість росіян у Львові і Києві постійно послуговуються українськими засобами масової інформації. Шодо радіо – таких у Львові 64%, а в Києві – 70%, щодо телебачення – відповідно 74% і 75%, щодо газет і журналів – 58% і 68%. Навіть у Сімферополі 27% росіян слухають українське радіо, 33% дивляться українське телебачення і 17% читають українські газети. Щоправда, М.Рябчук слушно закидає Е.Бремерові, що той не врахував російськомовності значної частини українських газет (8), але на національному радіо українська мова посідає належне їй місце, має зростаючу тенденцію панувати вона і на телебаченні.

Найпоказовішим у дослідженні Е.Бремера є те, як ставляться росіяни в Україні до української освіти своїх дітей: 54% росіян у Львові і 65% у Києві згодні на те, щоб їхні діти ходили до української школи, і майже всі росіяни у Львові і Києві (96% і 91%) визнають, що їхні діти повинні вільно володіти українською мовою. Отже, майбутнє своїх дітей і України українські росіяни пов’язують з корінною мовою.

Щойно 1996 року “Фонд підтримки прогресивних реформ” на замовлення Донецької обласної державної адміністрації виконав соціологічні дослідження про стан і перспективи розвитку міжнаціональних відносин у Донецькій області (В.Мозговий, Т.Болбат та ін.). Одержані дані дозволили зробити висновок, що “об’єктивно потенційної небезпеки загострення національних конфліктів в Україні і ще більше в регіоні (Донбасу – прим. авт.) не існує”. Дуже показово, що в цьому майже суцільно зросійщеному за радянських часів регіоні українська мова дедалі більше завойовує авторитет. На запитання “*Чи треба розвивати українську мову та культуру в рівній мірі з іншими національними мовами та культурами?*” 85,8% донецьких респондентів відповіли ствердно, і тільки 4,8% з цим не згодні.

Підведемо підсумки. Життєва реальність дає нам достатньо підстав стверджувати наступне:

1. У різних частинах України простежується єдина тенденція орієнтуватися на українськомовну державу при ліберальному ставленні до мов національних меншин.

2. Українська мова сьогодні і в перспективі є потужним засобом консолідації українського суспільства у націю.

3. Механізм впливу мовного чинника на процес згуртування нації приводиться в рух авторитетом мови.

4. Авторитет корінної мови в Україні на сьогодні недостатній для виконання нею у повній мірі місії державотворення.

5. Вирішальним для піднесення авторитету української мови є формування національно свідомої еліти.

6. Потреба цілеспрямованих зусиль і заходів держави та громадськості для підвищення цього авторитету очевидна і нагальна.

Консолідуючи українське суспільство у націю, українська мова як вияв його саморозвитку є знаряддям побудови найвищої форми його організації для здійснення його найсвятіших прагнень.

Л і т е р а т у р а

1. Булаховський Л.А. Вибрані праці. Т. 1. – Київ, Наукова думка, 1975, 496 с.
2. Пасько І.Т. Національна ідея: варіанти на тлі європейської культури. – Схід, #3, с. 7-10, #4, с. 3-11.
3. Ренан Е. Происхождение языка. – Киев, 1902, 325 с.

4. *Meillet A.* Linguistique historique et linguistique generale, ed. 2. – Paris, 1926.
5. *Іванишин В., Радевич-Винницький Я.* Мова і нація. – Дрогобич, Відродження, 1994, 218 с.
6. *Кузьменко Ю.* Як ми відрекомендуємося світові. – Час – Time, 1 листопада 1975 р.
7. *Bremer J.* The Politics of Ethnicity: Russian in the New Ukraine. – Europe-Asia Studies. Vol. 46, #2, 1994, p. 261-283.
8. *Рябчук М.* Росіяни в Україні з погляду американського соціолога. – Схід, #2, с.29-33.